

Research Paper

Explaining the Role of Ethno-Linguistic Components in the Geopolitical Changes of Iran's Border Regions

Gholamhossein Isfi¹, Majid Wali Shariat Panahi^{2*}, Mohsen Ranjbar³

1. Ph.D. student of political geography, Yadgar Imam Khomeini (RA) unit, Shahr Ray, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Associate Professor of Department of Geography, Faculty of Humanities, Yadgar Imam Khomeini Unit, Shahr Ray, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, Yadgar Imam Khomeini Unit, Shahr Ray, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 186-195

Use your device to scan and read the article online

Keywords: *Ethno-linguistic Components, Geopolitical Crises, Border Regions, Crisis of Geographical Isolation.*

Ethnic diversity in Iran is such that it can be referred to as a polyethnic society. Therefore, the political organization of space and the preparation of the land, the nature of laws from the theoretical and practical aspects, economic, cultural, social, political policies, etc. require a definition that spiritual integration is its final output. Based on internal and external written sources and descriptive-analytical method, assuming this, what opportunities and threats, as well as strengths and weaknesses, have the role of ethnic-linguistic components in Iran's geopolitical crises? Analytical explanation of the effective components of ethnic-linguistic components can create other geopolitical crises such as development crisis, geographic isolation crisis and participation crisis. Ethnic diversity in Iran is such that it can be referred to as a polyethnic society. Therefore, the political organization of space and the preparation of the land, the nature of laws from the theoretical and practical aspects, economic, cultural, social, political policies, etc. require a definition that spiritual integration is its final output. Based on internal and external written sources and descriptive-analytical method, assuming this, what opportunities and threats, as well as strengths and weaknesses, have the role of ethnic-linguistic components in Iran's geopolitical crises? Analytical explanation of the effective components of ethnic-linguistic components can create other geopolitical crises such as development crisis, geographic isolation crisis and participation crisis.

Citation: Isfi, Gh R., Shariat Panahi, M. W., & Ranjbar, M. (2023). **Explaining the Role of Ethno-Linguistic Components in the Geopolitical Changes of Iran's Border Regions.** *Geography(Regional Planning)*, 13(51), 186-195.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2023.407590.4052

DOR: 20.1001.1.22286462.1402.13.51.11.3

* **Corresponding author:** Majid Wali Shariat Panahi, **Email:** Majidshareeatpanahi@yahoo.com
Copyright © 2023 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The ethnic crisis following the Constitutional Revolution marked a total of seven distinct ethnic and regional crises. These included the Samitqou uprising in Kurdistan, Sheikh Mohammad Khayabani's rebellion in Azerbaijan, the Jungle Movement in Gilan, Mohammad Taqi Khan Pasiyan and Khodavardi Khan's uprisings in Khorasan, and the separatist crisis in Balochistan led by Dost Mohammad Khan, as well as Ghaela Sheikh Khazal's crisis in Khuzestan during the 1320s. This period stands out as one of the most tumultuous in Iran's political history. Key events during this time encompassed the military occupation of Iran by British, American, and Russian forces, the removal and exile of Reza Shah, and the ascent of Mohammad Reza Pahlavi to power. The landscape was further shaped by the emergence of political parties, the establishment of multiple cabinets, the imposition of martial law in Tehran, and a series of ethnic crises. Of particular significance were the crises in Azerbaijan under the leadership of Seyed Jafar Pishevari, the turmoil in Kurdistan, and the establishment of the Democratic Party in Mahabad led by Qazi Mohammad. These events warrant deeper exploration and contemplation. Simultaneously, with the triumph of the Islamic Revolution, a chain of ethnic conflicts unfolded. The Kurdish population and its associated ethnic crisis, the tensions among the Turkmen in the Sahara and the unrest in Azerbaijan, the conflicts in Baluchistan, and the tensions in Khuzestan during the revolution's initial decade, along with the recent ethnic challenges in Khuzestan, Baluchistan, and Azerbaijan, form another chapter in contemporary Iran's ethnic conflicts.

Methodology

Considering the diversity and vastness of the western regions of Iran, surveying is deemed the most suitable method for comprehensively examining the ethnic identity of the Kurds. The research is conducted through a descriptive-analytical approach in alignment with its subject matter and objectives, employing a data collection method that

involves accessing libraries, databases, and conducting internet searches for articles with credible scientific merit. The information gathering tool takes the form of surveys and databases.

Results and Discussion

Based on the data derived from the research results, it can be asserted that various factors contribute to ethnic identity-seeking, including the level of development, proximity to the border, ethnic solidarity, emulation of ethnic elites, education level, age, perception of discrimination, inter-ethnic relations, intra-ethnic relations, and consumption of domestic and ethnic media. A significant relationship is observed between these factors and the pursuit of ethnic identity. As the level of development, distance from the border, education level, age, and consumption of domestic media increase, the desire for identity diminishes. Conversely, factors such as emulation of ethnic elites, ethnic solidarity, perception of discrimination, increased inter-ethnic and intra-ethnic relations, and consumption of ethnic media are associated with an augmented desire for ethnic identity.

Regression analysis results indicate that the variable of ethnic solidarity alone explains 60% of the changes in the dependent variable (ethnic identification). The subsequent inclusion of the emulation of ethnic elites variable elevates the explanatory power to 64.3%. The addition of the discrimination perception variable increases the explanatory power to 65%, and the inclusion of the intra-ethnic relations variable raises it to 65.6%. The introduction of the domestic media consumption variable further enhances the explanatory power to 66%. Additionally, the inclusion of ethnic media consumption increases the explanatory power to 66.3%, and the addition of the level of development variable brings it to 66.6%. The subsequent entry of the religion variable maintains the explanatory power at 66.9%. With the inclusion of the inter-ethnic relations variable, the explanatory power reaches 67.1%. The final variable added to the equation is the education level, which increases the explanatory power to 67.3%. In summary, the independent variables in the equation collectively account for 67.3% of the changes in ethnic identity.

Conclusion

Based on explanatory findings, there is a notable inclination towards a high level of ethnic identity seeking in the Middle West. Most regions inhabited by Western populations, particularly the Kurds, are categorized as deprived and underdeveloped. The surveyed areas and cities are positioned on the periphery and semi-periphery of this region in terms of geographical and political location. The Western regions of the country have yet to witness comprehensive development and are generally acknowledged as less developed areas. The heightened sense of discrimination in political, cultural, and socio-economic dimensions is closely linked to the developmental status of Kurdish regions. Despite the implementation of development programs, many Kurdish regions encounter challenges in various aspects compared to other regions of Iran.

Economic issues such as unemployment, false employment, smuggling, and the outmigration of local economic-human capital are prevalent. Social and cultural challenges include problems like illiteracy, low literacy, health issues (especially in rural areas), value shifts, and the weakening of social capital. In the political realm, the dominance of a security and political perspective in Kurdish areas underscores the persistent developmental problems faced by these regions in Iran. Consequently, it is imperative to address these issues in ethnic areas, emphasizing the elimination of discrimination and inequality, facilitating and removing existing obstacles to investment in political, cultural, and socio-economic fields, integrating the economy of Kurdish areas with the national economy, expanding development infrastructure, ensuring optimal distribution of facilities, and creating economic opportunities.

References

1. Buzan, Barry (1999). *People, States, and Fear*, translated by Strategic Studies Research Center. Tehran: Strategic Studies Research Center. [In Persian]
2. Buzan, Barry (1999). *People, States, and Fear*. Tehran: Strategic Studies Research Center, p. 36. [In Persian]
3. Buzan, Barry; Waever, Ole; and De Wilde, Jaap (2007). *Security: A New Framework for Analysis*, translated by Alireza Tayeb. Tehran: Strategic Studies Research Center. [In Persian]
4. Chelbi, Masoud; Yousefi, Ali (2001). *International Relations and Its Impact on Ethnic Identity in Iran*. *National Studies Quarterly*, 8, 13-32. [In Persian]
5. E'ta'at, Javad (2007). *Geopolitics and Iran's Foreign Policy*. Tehran: Safir Publications. [In Persian]
6. Ezzati, Ezzatollah (1992). *Geopolitics*. Tehran: Samt. [In Persian]
7. Hafez Nia, Mohammad Reza (2002). *Political Geography of Iran*. Tehran: Samt. [In Persian]
8. Pay, Lucien W. et al. (2001). *Crises and Sequences in Political Development*, translated by Gholamreza Khajeh Saroori. Tehran: Strategic Studies Research Center, p. 176. [In Persian]
9. Sanjabi, Alireza (2011). *Strategy and Military Power*. Tehran: Pazhangu Publications. [In Persian]
10. Sarajzadeh, S. H.; Ghaderzadeh, O.; Rahmani, J. (2014). *A Qualitative Study of Religion and Ethnicity among Shia and Sunni Kurds*. *Iranian Journal of Sociology*, 15(4), 3-29. [In Persian]
11. Smith, A. D. (2004). *Nationalism: Theory, Ideology, History*, translated by Mansoor Ansari. Tehran: Institute for National Studies. [In Persian]
12. Smith, A. D. (2004). *Nationalism: Theory, Ideology, History*, translated by Mansoor Ansari. Tehran: Islamic Culture Publishing Office. [In Persian]
13. Torabi, Y.; Majidi, Y. A. (2014). *Management of National-Linguistic Components in the Kurdistan of the Islamic Republic of Iran*. *Strategic Studies Research Quarterly*, 3(11), 9-29. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

دوره ۱۳، شماره ۵۱، تابستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

تبیین نقش مؤلفه‌های قومی-زبانی در تغییرات ژئوپلیتیکی مناطق مرزی ایران

غلامحسین ایسفی - دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
مجید ولی شریعت پناهی* - دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
محسن رنجبر - استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>تنوع قومی در ایران به گونه‌ای است که می‌توان جامعه پلی اتنیک یا کثیر الاقوام را بر آن اطلاق نمود. از این رو سازماندهی سیاسی فضا و آمایش سرزمین، ماهیت قوانین از جنبه تئوریک و عملی، سیاست‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... مستلزم تعریفی است که همگرایی معنوی برون‌داد نهایی آن باشد. مقاله حاضر با تکیه بر منابع مکتوب داخلی و خارجی و به روش توصیفی-تحلیلی با مفروض قرار دادن این امر نقش مؤلفه‌های قومی-زبانی در بحران‌های ژئوپلیتیکی ایران دارای چه فرصت‌ها و تهدیدات و نیز قوت‌ها و ضعف‌هایی بوده است؟ تبیین تحلیلی مؤلفه‌های تأثیرگذار مؤلفه‌های قومی-زبانی، می‌تواند بحران‌های ژئوپلیتیک دیگری از جمله بحران توسعه، بحران انزوای جغرافیایی و بحران مشارکت را به وجود آورد. تنوع قومی در ایران به گونه‌ای است که می‌توان جامعه پلی اتنیک یا کثیر الاقوام را بر آن اطلاق نمود. از این رو سازماندهی سیاسی فضا و آمایش سرزمین، ماهیت قوانین از جنبه تئوریک و عملی، سیاست‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... مستلزم تعریفی است که همگرایی معنوی برون‌داد نهایی آن باشد. مقاله حاضر با تکیه بر منابع مکتوب داخلی و خارجی و به روش توصیفی-تحلیلی با مفروض قرار دادن این امر نقش مؤلفه‌های قومی-زبانی در بحران‌های ژئوپلیتیکی ایران دارای چه فرصت‌ها و تهدیدات و نیز قوت‌ها و ضعف‌هایی بوده است؟</p>	<p>شماره صفحات: ۱۹۵-۱۸۶</p>
	<p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>
	<p>واژه‌های کلیدی:</p>
	<p>مؤلفه‌های قومی-زبانی، بحران‌های ژئوپلیتیکی، مناطق مرزی، بحران انزوای جغرافیایی.</p>

استناد: ایسفی، غلامحسین؛ شریعت پناهی، مجید ولی؛ رنجبر، محسن. (۱۴۰۲). تبیین نقش مؤلفه‌های قومی-زبانی در تغییرات ژئوپلیتیکی مناطق مرزی ایران. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۱)، صص ۱۸۶-۱۹۵.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2023.407590.4052

DOR: 20.1001.1.22286462.1402.13.51.11.3

مقدمه

ایران جزء کشورهای است که از اقوام گونه گونی در ترکیب جمعیتی خود برخوردار است. هویت ملی، وحدت ملی، همگرایی و واگرایی بین اقوام از موضوعات مهمی هستند که حکومت‌ها در کشورهای پلی اتنیک یا کثیرالاقوام با آن مواجه‌اند. تعدد و تنوع قومی، چالش‌هایی را در قالب تهدیدی فرصت برای حکومت مرکزی به ارمغان می‌آورد که متناسب با مبانی تئوریک و نظری حکومت یا ایدئولوژی غالب با آن مواجه می‌شود. اگر تنوع قومی تهدیداتی همچون واگرایی، تجزیه طلبی یا خودمختاری خواهی را می‌تواند به همراه داشته باشد. فرصت‌های جدیدی را نیز ایجاد می‌کند که با شناخت و مدیریت آنها می‌توان تهدیدات را به فرصت بدل نمود.

یکی از فرصت‌هایی که تنوع قومی می‌تواند ایجاد کند امکان توسعه نقش منطقه‌ای دولتها بویژه زمانی که زبانه‌های قومی، کشورهای همجوار و شاید چند کشور را در برگیرد. ایران اسلامی از جمله کشورهای است که از تنوع قومی در ساختار جمعیتی خود برخوردارند. با این تفاوت که در اغلب کشورهای پلی ژنیک همانند کانادا، آمریکا و کشورهای اروپایی، تنوع قومی محصول مهاجرت اقوام مختلف به این کشورها است ولی ایران جزء معدود کشورهای است که اقوام مختلف همگی بومی این سرزمین‌اند و ذاتاً به ایران و سرزمین خود دل بستگی و تعلق خاطر دارند.

تعدد و تنوع قومی در ایران به گونه‌ای است که می‌توان جامعه پلی اتنیک یا کثیرالاقوام را بر آن اطلاق نمود. هر چند این اقوام در طول تاریخ در نضج و شکوفایی تمدن ایرانی سهیم بوده‌اند و در مقاطع تاریخی از کیان مملکت و تمامیت آن دفاع کرده‌اند؛ اما به رغم همزیستی و همدلی و ایثارها، در مقاطعی از تاریخ کشور، این همزیستی به چالش کشیده شده و مناسبات بین دولت و اقوام، تبدیل به منازعه و کشمکش گردیده است. موضوعی که با نگاه به تاریخ یکصد ساله اخیر شواهد متعددی می‌توان بر آن یافت. بحران‌های قومی در یکصد ساله اخیر را شاید بتوان در سه مقطع تاریخی دسته‌بندی نمود:

بحران قومی پس از انقلاب مشروطه: مجموعاً هفت بحران قومی و منطقه‌ای در این مقطع می‌توان احصاء نمود که عبارتند از قیام سمیتقو در کردستان، قیام شیخ محمد خیابانی در آذربایجان، نهضت جنگل در گیلان، قیام محمد تقی خان پسیان و شورش خداوردی خان در خراسان، بحران جدایی طلبی بلوچستان به رهبری دوست محمدخان و غائله شیخ خزعل در خوزستان دهه ۱۳۲۰ خورشیدی از متلاطم‌ترین ادوار تاریخ سیاسی ایران بشمار می‌آید. اشغال نظامی ایران توسط نیروهای انگلیسی، آمریکایی و روسی، برکناری و تبعید رضاشاه و روی کار آمدن محمد رضا پهلوی، ظهور احزاب سیاسی، تشکیل کابینه‌های متعدد، اعلام حکومت نظامی در تهران و وقوع بحران‌های قومی متعدد در صحنه سیاسی ایران مشهود است.

در این میان بحران آذربایجان به رهبری سید جعفر پیشه‌وری و بحران کردستان و تشکیل حزب دمکرات در مهاباد به رهبری قاضی محمد تأمل برانگیزتر و نیازمند بررسی‌های بیشتر است. همزمان با پیروزی انقلاب اسلامی زنجیره‌ای از مناقشات قومی نیز رخ نموده است. غائله کردستان و بحران قومی در آن، درگیری‌های ترکمن صحرا و نا آرامی‌های آذربایجان، مناقشات بلوچستان و تنش‌های خوزستان در دهه آغازین انقلاب و چالش‌های قومی اخیر در خوزستان، بلوچستان و آذربایجان بخش دیگری از مناقشات قومی در ایران معاصر هستند.

استراتژی ملی کشورها فقط بستگی به تمایلات، افکار و عقاید رهبران و کارگزاران ارشد سیاسی ندارد، بلکه عوامل متعدد جغرافیایی (ژئوپلیتیک) در اتخاذ سیاست خارجی و استراتژی ملی کشورها مؤثر بوده، تأثیر این عوامل را خواه ناخواه باید پذیرفت (سنجایی، ۱۳۹۰: ۱۵۳). عواملی که در ژئوپلیتیک مؤثرند به دو دسته کلی، عوامل ثابت و عوامل متغیر تقسیم‌بندی می‌گردند. عوامل ثابت در حقیقت همان پدیده‌های طبیعی و جغرافیایی هستند و عوامل متغیر که ممکن است برخی از آنها نیز منشأ طبیعی داشته باشند به دلیل مطرح بودن نقش کمیت در آنها جزء عوامل متغیر محسوب می‌گردد. موقعیت جغرافیایی در بین عوامل ثابت و انسان در بین عوامل متغیر نقش دو قطب اصلی را در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی ایفا می‌کنند (عزتی، ۱۳۹۰: ۵۲).

مبانی نظری

عوامل مؤثر بر ژئوپلیتیک

موقعیت جغرافیایی: اساساً موقعیت عبارت است از: چگونگی قرار گرفتن یک نقطه در سطح کره زمین که خود دارای دو حالت عمومی یا نسبی و خصوصی یا ریاضی است. در حالی که موقعیت عمومی در مقیاس قاره‌ای، جهانی و منطقه‌ای تقسیمات دیگری دارد و از اهمیت زیادی برخوردار است. موقعیت ریاضی یا خصوصی در مطالعات ژئوپلیتیکی کمتر بررسی می‌شود (همان منبع). به طور کلی می‌توان گفت که حدود شرکت و فعالیت هر کشور در امور بین‌المللی، اغلب به موقعیت جغرافیایی و ارتباط آن کشور با همسایگان خود اعم از کشورهای قدرتمند و ضعیف و هم چنین مناسباتش با دولت‌های بزرگ جهانی بستگی دارد. به عبارتی موقعیت جغرافیایی (اعم از موقعیت دریایی، موقعیت بری یا مرکزی و موقعیت استراتژیک) را شامل می‌شود.

فضا و تقسیمات آن: در اصطلاح ژئوپلیتیک مفهوم فضا شامل سرزمین‌هایی است که انسان توانسته در آنجا سکونت گزیند و یا به گونه‌ای در آن دخل و تصرف کند. بنابراین قلمرو فضایی ژئوپلیتیک با توسعه و پیشرفت فناوری گسترش می‌یابد (همان منبع).
وسعت خاک: وسعت خاک از نظر سیاسی اقتصادی و نظامی در سرنوشت کشورها اثر به سزایی دارد. چنانچه این وسعت با عوامل مساعد دیگری از قبیل حاصلخیزی خاک، آب و هوا، منابع طبیعی و جمعیت کمی و کیفی مناسب توأم گردد باعث قدرت و پیشرفت می‌گردد و نقش آن در مسائل جهانی بسیار تأثیر خواهد داشت. امروزه طبق اعتقاد عمومی، وسعتی ایده‌آل است که با توزیع جمعیت آن هماهنگی داشته باشد؛ زیرا اگر وسعت کشوری زیاد ولی از جمعیت کمتری برخوردار است مسئله دفاع از آن کشور با مشکل مواجه خواهد شد (همان منبع).

وضع توپوگرافی: توپوگرافی یا همان شکل خارجی زمین، شامل شکل مرزها، وضعیت شبکه آب‌ها و وضعیت ناهمواری‌ها می‌شود. در مباحث ژئوپلیتیک، مسائل توپوگرافی با عنایت به مرزها و شبکه آب‌ها و ناهمواری‌ها بدان لحاظ مورد مطالعه قرار می‌گیرند که عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مسائل سیاسی و نظامی کشورها هستند.

شکل کشور: عامل مهم دیگری که در سرنوشت سیاسی کشورها سهم بسزایی دارد شکل هندسی آن‌هاست مقصود از شکل هندسی فاصله قطره‌ای یک کشور تا مرکز جغرافیایی آن است. مهمترین تأثیر شکل هندسی، در نحوه اعمال قدرت حکومت مرکزی بر پهنه کشور است. با توجه به گوناگونی شکل هندسی کشورها، گردانندگان حکومت هر کشور با مسائل و مشکلات ویژه‌ای در این خصوص مواجهند (عزت‌ی، ۱۳۲: ۱۳۹۰). به طور کلی شکل جغرافیایی واحدهای سیاسی در ارتباطات، وحدت ملی، ملاحظات دفاعی و در ارزیابی قدرت مورد توجه قرار می‌گیرد.

روش پژوهش

با در نظر گرفتن تنوع و گستردگی در آرایش فضای مناطق غربی ایران، برای بررسی هویت‌طلبی قومی کردها در مقیاس وسیع، پیمایش مناسب‌ترین روش محسوب می‌شود.

روش انجام این تحقیق با توجه به موضوع و اهداف و شیوه گردآوری اطلاعات به صورت توصیفی - تحلیلی است. بر این اساس جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و مراجعه به پایگاه‌های داده و جستجوی اینترنتی مقالات دارای درجه علمی معتبر خواهد بود. ابزار گردآوری اطلاعات به صورت فیشبرداری و بانک‌های اطلاعاتی است.

بحث و یافته‌های تحقیق

نتایج تحلیلی پژوهش

براساس داده‌های بدست آمده از نتایج پژوهش (جدول ۱) می‌توان گفت که بین عواملی چون میزان توسعه، فاصله تا مرز، همبستگی قومی، الگوپذیری از نخبگان قومی، میزان تحصیلات، سن، احساس تبعیض، روابط بین‌قومی، روابط درون‌قومی، مصرف رسانه‌های داخلی و قومی و هویت‌طلبی قومی رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش میزان توسعه، فاصله‌گیری از مرز، میزان تحصیلات، سن و مصرف رسانه‌های داخلی، هویت‌طلبی کاهش و با افزایش عواملی مانند الگوپذیری از نخبگان قومی، همبستگی قومی، احساس تبعیض، افزایش روابط بین‌قومی و درون‌قومی و مصرف رسانه‌های قومی، هویت‌طلبی قومی افزایش می‌یابد.

جدول ۱. ضرایب همبستگی متغیرهای مستقل با هویت طلبی قومی

هویت طلبی قومی	مقدار کندال	سطح معناداری	مقدار کاسکور	سطح معناداری
الگوپذیری از نخبگان قومی	۰/۴۴۲	۰/۰۰۰	۵۳/۴۰۲	۰/۰۰۰
همبستگی قومی	۰/۵۸۶	۰/۰۰۰	۸۸۴/۰۸۸	۰/۰۰۰
روابط بین قومی	۰/۲۱۹	۰/۰۰۰	۹۶/۷۴۵	۰/۰۰۰
روابط درون قومی	۰/۳۳۴	۰/۰۰۰	۲۱۴/۳۶۳	۰/۰۰۰
احساس تبعیض	۰/۳۸۷	۰/۰۰۰	۳۴۶/۳۴۱	۰/۰۰۰
مصرف رسانه های داخلی	-۰/۲۰۴	۰/۰۰۰	۱۰۰/۳۵	۰/۰۰۰
مصرف رسانه قومی	۰/۳۲۵	۰/۰۰۰	۲۱۳/۵۲	۰/۰۰۰
فاصله تا مرز	-۰/۱۷۵	۰/۰۰۰	۱۶۶/۳۸۸	۰/۰۰۰
سن	-۰/۰۹۲	۰/۰۰۰	۴۷/۱۴	۰/۰۰۰
تحصیلات	-۰/۰۷۷	۰/۰۰۵	۳۲/۴۳۹	۰/۰۰۰

تحلیل چندمتغیره

نتایج تحلیل رگرسیون در جدول (۲) نشان می دهد متغیر همبستگی قومی ۶۰ درصد تغییرات متغیر وابسته (هویت طلبی قومی) را تبیین کرده است و در مرحله بعد، متغیر الگوپذیری از نخبگان قومی به معادله اضافه می شود که قدرت تبیین را به ۶۴/۳ درصد می رساند. با اضافه شدن متغیر احساس تبعیض، قدرت تبیین معادله به ۶۵ درصد می رسد و همچنین، با اضافه شدن متغیر روابط درون قومی قدرت تبیین معادله ۶۵/۶ درصد می شود. در مرحله بعد، متغیر مصرف رسانه های داخلی وارد معادله شده که قدرت تبیین معادله را به ۶۶ درصد افزایش داده است. گذشته از آن، مصرف رسانه های قومی قدرت تبیین معادله را به ۶۶/۳ درصد رسانده و با اضافه شدن متغیر میزان توسعه یافتگی قدرت تبیین معادله به ۶۶/۶ درصد رسیده است. متغیر وارد شده بعدی میزان توسعه است که با افزودن آن قدرت معادله ۶۶/۶ درصد می شود و با اضافه شدن متغیر نوع مذهب نیز قدرت تبیین معادله ۶۶/۹ درصد شده است. همچنین، با اضافه شدن متغیر روابط بین قومی قدرت تبیین معادله به ۶۷/۱ درصد می رسد. آخرین متغیر وارد شده به معادله، متغیر میزان تحصیلات است که با افزودن آن، قدرت تبیین معادله به ۶۷/۳ درصد افزایش پیدا می کند. در کل، متغیرهای مستقل در معادله ۶۷/۳ درصد تغییرات هویت طلبی قومی را تبیین می کنند.

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیون هویت طلبی قومی

متغیرها	B	Se	Beta	t	F	sig	R square change
همبستگی قومی	۱/۱۶۵	۰/۰۴۵	۰/۴۷۹	۲۵/۸۷۱	۲۸۴۴/۹۶۱	۰/۰۰۰	۰/۶۰۰
الگوپذیری از نخبگان قومی	۰/۹۴۱	۰/۰۶۵	۰/۲۷۲	۱۴/۵۸۰	۱۹۶۹/۰۱۵	۰/۰۰۰	۰/۶۴۳
احساس تبعیض	۰/۱۸۷	۰/۰۳۰	۰/۱۰۷	۶/۲۸۱	۱۴۰۷/۹۹۳	۰/۰۰۰	۰/۶۵۰
روابط درون قومی	۰/۳۶۷	۰/۰۶۰	۰/۰۹۲	۶/۱۴۱	۱۱۲۰/۹۶۷	۰/۰۰۰	۰/۶۵۶
مصرف رسانه های داخلی	-۰/۱۶۴	۰/۰۴۶	-۰/۰۵۳	-۳/۵۲۹	۹۳۰/۹۸۷	۰/۰۰۰	۰/۶۶۰
مصرف رسانه های قومی	۰/۱۶۷	۰/۰۶۲	۰/۰۴۵	۳/۱۷۰	۷۸۸/۱۸۱	۰/۰۰۱	۰/۶۶۳
میزان توسعه	-۰/۱۰۹	۰/۰۴۲	-۰/۰۲۸	-۲/۸۴۶	۶۸۱/۳۹۴	۰/۰۰۴	۰/۶۶۶
مذهب	-۰/۰۷۱	۰/۰۲۵	-۰/۰۳۱	-۲/۳۲۴	۵۹۹/۵۰۹	۰/۰۰۷	۰/۶۶۹
روابط بین قومی	۰/۰۵۲	۰/۰۳۹	۰/۰۲۶	۲/۰۴۱	۵۳۴/۳۲۱	۰/۰۱	۰/۶۷۱
تحصیلات	-۰/۰۸۷	۰/۰۲۴	-۰/۰۲۶	-۲/۰۱۲	۴۸۹/۷۱۴	۰/۰۱	۰/۶۷۳
مقدار ثابت	۲۳/۴۸۱	۲/۳۰۳	-	۲۱/۱۰۸	-	۰/۰۰۰	-

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین هویت طلبی قومی و سیاسی شدن قومیت در مناطق غربی ایران انجام شده است. بر مبنای نتایج حاصل شده، هویت طلبی قومی در منطقه مدنظر بیشتر از مقدار متوسط ارزیابی می شود و میزان آن در نزد کُردهای اهل سنت،

بیشتر است. کم بودن میزان هویت‌طلبی قومی در میان کردهای شیعه، نشان‌دهنده نقش جداکننده مذهب در شکاف قومی است. این نتیجه، با مطالعه برخی پژوهشگران با عنوان «مطالعه کیفی مذهب و قوم‌گرایی در بین کردهای شیعه و سنی» هم‌سو است (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳). براساس این مطالعه، کردهای شیعه، هویت قومی خود را به‌صورت زیرمجموعه هویت ملی ایرانی تعریف می‌کنند. نوع قوم‌گرایی در میان کردهای سنی آشکارا خصولتی سیاسی دارد و یکی از مهم‌ترین مطالبات جنبش ناسیونالیسم قومی را در کردستان نشان می‌دهد. مصاحبه‌شوندگان کرد شیعه بر حقوق فرهنگی قوم کرد تأکید کرده‌اند؛ درحالی‌که این حقوق بیشتر به مطالباتی همچون حفظ زبان و فرهنگ کردی مربوط می‌شود و از نظر آنها برآورده‌شدن این مطالبات بدون وجود حاکمیت سیاسی کردی نیز امکان‌پذیر است. این مسأله نقش و جایگاه محوری مذهب را در هویت جمعی منطقه مدنظر تأیید می‌کند. گذشته از آن، تأیید این رابطه از لحاظ نظری هم نقش‌آفرینی عوامل قدیمی (مذهب به‌صورت عامل ازلی در تکوین و تدام هویت‌خواهی قومی) را تأیید می‌کند و رویکرد قدیمی‌گرایان به شکل عاملی تمایزبخش به این مسأله توجه دارد.

بر مبنای نتایج تحقیق، احساس تبعیض به‌طور مستقیم با هویت‌طلبی قومی رابطه دارد. این نتیجه نیز نظریه ایسمن، دیوید مایر، گار و هچتر را تأیید می‌کند. به باور ایسمن، نابرابری اقتصادی به افزایش قوم‌گرایی منجر می‌شود؛ به‌این ترتیب، با توسعه اقتصادی تضاد قومی کاهش می‌یابد. طبق دیدگاه مایر نیز این نابرابری تعصب و تبعیض را مشروعیت می‌بخشد و به احساس تنفر از گروه حاکم و پرخاشگری علیه آنها و تقویت هویت‌طلبی قومی می‌انجامد. هچتر نیز برجسته‌شدن هویت‌های قومی و نژادی و ادغام گروه‌های قومی را در ارتباط با نوسازی نامتوازن تبیین می‌کند.

طبق نتایج یکی از مطالعات با عنوان «مدیریت مؤلفه‌های قومی - زبانی در کردستان جمهوری اسلامی ایران» مؤلفه‌های قومی - زبانی در کردستان عمدتاً ساخت اجتماعی و اقتصادی داشته است. احساس محرومیت قوم کرد عمدتاً به‌دلیل وجود شکاف‌های مزبور و همچنین، برخی ضعف‌ها و کاستی‌های مدیریتی و بهره‌گیری نامناسب از ظرفیت‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی در این زمینه است؛ بنابراین، برای برطرف کردن ضعف‌های موجود و اصلاح مدیریت شکاف قومی در کردستان، ابتدا باید مسیر کلی مدیریت مؤلفه‌های قومی - زبانی با رویکردی کارآمدتر اجرایی و عملیاتی شود و این مسأله مبتنی بر رعایت اصل انصاف و عدالت و رفع نابرابری منجر به احساس محرومیت و همچنین، ظرفیت‌های قانون اساسی کشور است (ترابی و مجیدی، ۱۳۹۳). یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد با افزایش الگوپذیری از نخبگان قومی هویت‌طلبی قومی شدت می‌یابد. این نتیجه دیدگاه‌های نخبه‌گرایانه را تأیید می‌کند. در چارچوب این رویکرد، قوم‌گرایی ناشی از نقش و ابتکار نخبگان قومی است. درحقیقت، نخبگان قومی از طریق تفسیر فشارهای ساختاری و تبدیل آن به باورهای تعمیم‌یافته و پیوند دادن نابرابری‌های اجتماعی موجود، با زمینه‌های فرهنگی در سیاسی‌شدن قومیت سهیم هستند.

همچنین، با افزایش ارتباطات در مقیاس درون‌قومی و بین‌قومی بر شدت هویت‌طلبی قومی افزوده شده است. این مسأله رویکرد نظری والکر کانر را تصدیق می‌کند که براساس آن، ارتباطات درون‌قومی و میان‌قومی هردو نقش مهمی در خلق آگاهی قومی ایفا می‌کنند. ارتباطات درون‌قومی در تقویت انسجام اجتماعی درون‌قومی تأثیر دارند؛ به‌طوری‌که با افزایش ارتباطات بین قومی امکان مقایسه اجتماعی و اقتصادی برای افراد مهیا می‌شود. درصورت وجود شکاف در میزان برخورداری مناطق، احساس تبعیض تقویت و به‌نوعی هویت‌طلبی قومی برجسته می‌شود.

متغیر موقعیت جغرافیایی براساس نقاط ثقل قومی به سه بخش توسعه‌نیافته، درحال توسعه و توسعه‌یافته تقسیم‌بندی شده که مطابق آن، با افزایش میزان توسعه، هویت‌طلبی قومی تعدیل شده است. نتایج نشان می‌دهد بیشترین میانگین شاخص هویت‌طلبی قومی در مناطق توسعه‌نیافته است. براساس نتایج، درزمینه متغیر «همبستگی قومی» هرچه این نوع همبستگی بیشتر می‌شود، میزان هویت‌طلبی قومی نیز افزایش می‌یابد. اسمیت، درخصوص تداوم و استمرار اقوام و شکل‌گیری ملت‌ها و ناسیونالیسم، بر عناصر ذهنی تأکید می‌کند. درواقع، او تأثیر عوامل عینی را انکار نمی‌کند؛ اما به عناصر ذهنی خاطر، ارزش، احساسات، اسطوره و نماد بیشتر اهمیت می‌دهد (اسمیت، ۱۳۸۳).

طبق یافته‌های تبیینی، میزان هویت‌طلبی قومی در مناطق غرب متوسط متمایل به زیاد است. بیشتر مناطق اقوام غرب و به ویژه گردنشین جزء مناطق محروم و توسعه‌نیافته به شمار می‌آیند و مناطق و شهرهای بررسی‌شده از لحاظ موقعیت جغرافیایی و سیاسی در پیرامون و نیمه‌پیرامون این منطقه قرار دارند. مناطق غرب کشور هنوز توسعه را به‌طور کامل و با تمام ابعاد آن تجربه

نکرده‌اند و عموماً مناطقی کمتر توسعه یافته به شمار می‌روند. شدت یافتن احساس تبعیض در ابعاد سیاسی، فرهنگی و اقتصادی اجتماعی با میزان توسعه مناطق کُردنشین بی‌ارتباط نیست. با وجود اجرای برنامه‌های توسعه، مسیر و مختصات توسعه در بیشتر مناطق کُردنشین در مقایسه با دیگر مناطق ایران، از جنبه‌های متفاوت با مشکل مواجه بوده است. به عنوان مثال، در حوزه اقتصادی مسائلی مانند بیکاری، اشتغال کاذب، قاچاق، خروج سرمایه‌های اقتصادی - انسانی بومی از مناطق قومی، در زمینه اجتماعی - فرهنگی مسائلی از قبیل بی‌سوادی، کم‌سوادی، مسأله بهداشت مخصوصاً در نواحی روستایی، تحولات ارزشی، تضعیف سرمایه اجتماعی و در حیطه سیاسی، غلبه نگاه امنیتی و سیاسی به مناطق کُردنشین و ... گویای این واقعیت است که مناطق کُردنشین در ایران هنوز از مشکلات توسعه‌ای جدی رنج می‌برند؛ بنابراین، باید در مناطق قومی به این امور به‌طور ویژه توجه شود: از بین بردن تبعیض و نابرابری، تسهیل و رفع موانع موجود بر سر راه سرمایه‌گذاری در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی اجتماعی، پیوند اقتصاد مناطق کُردنشین با اقتصاد ملی، گسترش زیرساخت‌های توسعه و توزیع بهینه امکانات و ایجاد فرصت‌های اقتصادی.

مطابق نتایج، مصرف رسانه‌های داخلی در نزد ساکنان مناطق کُردنشین چشمگیر نیست. این نتیجه با مطالعه کیفی سراج‌زاده و قادرزاده (۱۳۹۳) با عنوان «بازسازی معنایی زمینه‌ها، دلالت‌ها و پیامدهای بهره‌گیری جوانان از برنامه‌های تلویزیونی ماهواره» هم‌سو است. نتایج مصاحبه نشان می‌دهد غیبت سنن و فرهنگ قومی در رسانه‌های داخلی، یکنواختی شبکه‌های داخلی و برخورد گزینشی و سلیقه‌ای در بازنمایی نمادهای فرهنگی اقوام در رسانه‌های داخلی در پذیرش برنامه‌های تلویزیونی کُردی ماهواره‌ای سهیم بوده است و جوانان به دلیل همین مسائل، به این شبکه‌ها گرایش یافته‌اند. مطابق نتیجه مطالعه دیگری نیز امروزه بسیاری از کُردها از شبکه‌های تلویزیونی و ماهواره‌ای برای حفظ و تداوم هویت قومی خود بهره می‌گیرند (Koivunen, 2002). در سال‌های اخیر، رویکرد رسانه‌های داخلی و به‌ویژه شبکه‌های استانی نسبت به فرهنگ‌های مختلف، در حال متعادل شدن است؛ اما این موضوع هنوز در برنامه‌سازی به جریان مسلط تبدیل نشده است.

در منطقه مدنظر، جایگاه محوری نخبگان به صورت گروه مرجع ایجاب می‌کند که با توجه به ملاحظات شایسته‌سالاری نخبگان کرد در پست‌ها و مناصب مدیریتی سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشور به کار گرفته شوند (ترابی و مجیدی، ۱۳۹۳). در تمامی سطوح، باید از طریق به‌کارگیری نخبگان قومیت‌ها در هرم قدرت سیاسی و اجرایی کشور، به نخبگان و جایگاه آنها در تحقق اتحاد ملی توجه کرد. نخبگان در میان بخش‌های مختلف جامعه، گروه مرجع محسوب می‌شوند و بدون همدلی و همراهی، توجیه، اقتناع، همفکری و مشورت مستمر با آنها سیاست‌های وحدت ملی بی‌نتیجه خواهد ماند؛ به همین دلیل، باید با نخبگان فعال در میان اقوام، مذاهب، احزاب و لایه‌های مختلف جامعه با تعامل برخورد کرد و با ایجاد حس همبستگی و قرابت، جامعه را به طرف همدلی و اتحاد سوق داد.

با در نظر گرفتن شیوه زندگی چندفرهنگی جامعه ایران و اذعان به وجود اشتراکات فرهنگی و سرنوشت مشترک تاریخی به شکل عامل پیونددهنده و انسجام‌بخش اقوام ایرانی در کلیت فرهنگ و اجتماع جامعه ایران، ضرورت دارد در این زمینه، تنوع فرهنگی (آن گونه که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به رسمیت شناخته شده است) مبنای سیاست‌گذاری قرار گیرد. از الزامات سیاست‌گذاری در جامعه چندفرهنگی ایران، گذار از ناسیونالیسم فرهنگی به ناسیونالیسم مدنی یا مهین‌پرستی قانونی (به تعبیر هابرماس) و اتکا به شهروندی برای تقویت ادغام اجتماعی و وحدت ملی است؛ بنابراین، ضرورت دارد تدابیری اندیشیده شود تا هم‌زمان با تأمین همبستگی ملی، خواسته‌ها و مطالبات اجتماعات قومی نیز (با رویکردی همه‌جانبه و کل‌نگر در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی) تحقق یابد؛ زیرا با تحقق و عملیاتی کردن اصول مندرج در قانون اساسی آسیب‌پذیری امنیت ملی به کمترین میزان ممکن کاهش می‌یابد.

جامعه ایران دارای تنوعات و تکرر زبانها و لهجه هاست. به لحاظ تاریخی و سیاسی کوشش‌هایی البته با منشأ خارجی صورت گرفته تا از عنصر زبان و مذهب به عنوان یکی از شکاف‌های اجتماعی برای بر پا داشتن جنبش اجتماعی - سیاسی بهره گرفته شود. اشاره به آذری‌ها، ترکمن‌ها، کردها، عربها و بلوچها با واژه اقوام، فاقد پشتوانه علمی است؛ زیرا وجه تمایز عمده میان این اقشار اجتماعی، عامل زبان است و بر اساس ملاک فرهنگ نژاد، عنصر بیولوژیک و رنگ پوست نمی‌توان اینها را گروه‌های قومی نامید. از منظر جامعه‌شناسان، اینها جوامع زبانی هستند و با جوامع قومی تفاوت‌های اساسی دارند.

در آثار علمی مربوط پدیده قومیت در ایران، واژه قومیت تعریف نشده است. تنها زمانی که تفاوت‌های زبانی و حتی مذهبی به عنوان ابزاری در خدمت غرض ورزیهای سیاسی قرار بگیرد، به صورت قومیت و یا پدیده ناسیونالیسم قومی ظاهر می‌شود که در جامعه‌شناسی سیاسی از آن به عنوان (بسیج قومی) یاد می‌شود.

ایرانیان در طول تاریخ کهن تمدن ایرانی، هزاران سال در فلات ایران با هویت واحد پارسی می زیسته‌اند. سیاسی در این سرزمین پهناور، اساساً در قرن بیستم میلادی پدید آمد. ساختار سیاسی - اجتماعی ایران از لحاظ جامعه‌شناسی مبتنی بر سیستم ایلی بوده است، نه قومی. گروه‌های زبانی و مذهبی نظیر آذری‌ها، بلوچ‌ها و برخی از فارس‌ها، عرب‌ها و ترکمن‌ها بیشتر بر اساس تعلقات مذهبی یا ایلی سازماندهی و قشربندی می‌شدند. مفهوم ایل از پشتوانه طبیعی و تاریخی در ایران برخوردار است در حالیکه قومیت از مقولات نو پدید در قرن گذشته می‌باشد که جنبه سیاسی داشته و از جوامع غربی نشأت گرفته است.

منابع

۱. اسمیت، آنتونی، دی. (۱۳۸۳)، ناسیونالیسم (نظریه، ایدئولوژی، تاریخ) منصور انصاری، تهران: مؤسسه مطالعات ملی.
۲. اطاعت، جواد. (۱۳۸۶)، ژئوپلیتیک و سیاست خارجی ایران، انتشارات سفیر.
۳. بوزان، باری. (۱۳۷۸)، مردم، دولتها و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴. بوزان، باری. (۱۳۷۸)، مردم، دولتها و هراس، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ص ۳۶.
۵. بوزان، باری، الی ویور و پاپ دو ویلد. (۱۳۸۶). چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت، ترجمه علیرضا طیب، تهران پژوهشکده، مطالعات راهبردی.
۶. پای، لوسین دلبیو و همکاران. (۱۳۸۰). بحران‌ها و توابعها در توسعه سیاسی، غلامرضا خواجه سروری، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ص ۱۷۶.
۷. چلبی، مسعود، یوسفی، علی. (۱۳۸۰). روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت اقوام در ایران، فصلنامه مطالعات ملی، شماره: ۱۳۸ - ۳۲.
۸. حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۸۱). جغرافیای سیاسی ایران، تهران: سمت.
۹. سنجابی، علیرضا. (۱۳۹۰). استراتژی و قدرت نظامی، انتشارات پاژنگ، تهران.
۱۰. عزتی، عزت اله. (۱۳۷۱). ژئوپلیتیک، انتشارات سمت.
۱۱. اسمیت، آ. د. (۱۳۸۳). ناسیونالیسم، نظریه، ایدئولوژی، تاریخ، ترجمه: منصور انصاری، تهران: نشر تمدن اسلامی.
۱۲. ترابی، یوسف؛ مجیدی، یوسفعلی. (۱۳۹۳). «مدیریت مؤلفه‌های قومی - زبانی در کردستان جمهوری اسلامی ایران» فصلنامه پژوهش‌های راهبردی، ۳(۱۱)، ۹-۲۹.